

Kommittédirektiv

Arvsfrågor i internationella situationer

Dir.
2012:106

Beslut vid regeringssammanträde den 18 oktober 2012

Sammanfattning

Det blir allt vanligare att en person som avlider har anknytning till flera länder. Den avlidne kan exempelvis ha varit medborgare i ett land men haft hemvist i ett annat land, arvingarna kan finnas i olika länder eller så finns det egendom som tillhört den avlidne på flera ställen. Utan internationella instrument om gränsöverskridande arvsfrågor tillämpar varje land sina egna regler om vilken domstol som är behörig och vilken lag som ska tillämpas. Det kan leda till att parallella förfaranden inleds i flera länder, vilket ofta blir problematiskt och dyrt både för de enskilda som berörs och för myndigheterna.

Mot denna bakgrund har det inom EU antagits en förordning som reglerar frågor om behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt godkännande och verkställighet av officiella handlingar i samband med arv och om inrättandet av ett europeiskt arvsintyg. Vidare har det träffats en överenskommelse mellan de nordiska länderna om ändring av den nordiska arvskonventionen. En särskild utredare ska föreslå de författningsändringar som de båda instrumenten ger anledning till.

Uppdraget ska redovisas senast den 30 april 2014.

Internationella arvsfrågor

Nuvarande svensk reglering om internationella arvsfrågor

Internationella arvsfrågor regleras i Sverige i dag, förutom när det gäller nordiska förhållanden, i lagen (1937:81) om internationella rättsförhållanden rörande dödsbo, förkortad IDL. Den lagen innehåller bestämmelser om tillämplig lag för rätten till arv och därmed sammanhängande frågor, om svensk behörighet i arvsfrågor samt om erkännande och verkställighet av utländska avgöranden om bodelning efter makes död, arv eller testamente. IDL utgår ifrån nationalitetsprincipen, som innebär att en persons rättsförhållanden bedöms enligt lagen i det land där han eller hon är medborgare. IDL bygger inte på någon internationell överenskommelse.

I förhållande till de nordiska länderna gäller tre andra lagar – lagen (1935:44) om dödsbo efter dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare, som hade hemvist här i riket, m.m., lagen (1935:45) om kvarlåtenskap efter den som hade hemvist i Danmark, Finland, Island eller Norge och lagen (1935:46) om tillsyn i vissa fall å oskiftat dödsbo efter medborgare i Danmark, Finland, Island eller Norge. Lagarna införlivar konventionen den 19 november 1934 mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge om arv, testamente och boutredning (den nordiska arvskonventionen). Konventionen reglerar förhållandet för medborgare i en nordisk stat som har hemvist i en annan nordisk stat. Den nordiska ordningen utgår ifrån hemvistprincipen, som innebär att hemvistlandets lag ska tillämpas vid bedömningen av en persons rättsförhållanden. När det gäller frågor om erkännande och verkställighet av utländska avgöranden hänvisas i nämnda lagar till lagen (1977:595) om erkännande och verkställighet av nordiska domar på privaträttens område. I fråga om nordiskt samarbete kan även nämnas kungörelsen KK (1935:575) angående skriftväxling med utländska myndigheter i sådana frågor om handräckning, som avses i konventionen den 19 november 1934 mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge om arv, testamente och boutredning.

Arvsförordningen

I avsaknad av ett EU-instrument om gränsöverskridande arvsfrågor har medlemsstaterna tillämpat olika regler om bl.a. vilken domstol som är behörig och vilken lag som ska tillämpas. Olikheterna har ibland lett till problem när flera medlemsstaters myndigheter har varit inblandade i samma ärende. Det har varit vanligt med parallella förfaranden i flera medlemsstater. Detta är både tids- och kostnadskrävande och dessutom förvirrande och svårförståeligt för de inblandade parterna.

Mot denna bakgrund lade kommissionen fram ett förslag till förordning under hösten 2009. Efter några års förhandlingsarbete antogs Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 650/2012 av den 4 juli 2012 om behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt godkännande och verkställighet av officiella handlingar i samband med arv och om inrättandet av ett europeiskt arvsintyg (arvsförordningen). Förordningen trädde i kraft den 16 augusti 2012, men dess bestämmelser ska, med några få undantag, börja tillämpas först den 17 augusti 2015. Förordningen är publicerad i Europeiska unionens officiella tidning (EUT L 201, 27.7.2012, s. 107, Celex 32012R0650). Förordningen är till alla delar bindande och direkt tillämplig i alla EU:s medlemsstater utom Danmark, Förenade kungariket och Irland.

Arvsförordningen ska tillämpas på arv med gränsöverskridande verkan. Den innefattar i princip alla civilrättsliga aspekter av arv efter en avliden person, såsom frågor om överföring av tillgångar och frågor om rättigheter och skyldigheter efter dödsfall. Den gäller oavsett om det rör sig om arv enligt den legala arvsordningen eller enligt ett testamentariskt förordnande om kvarlåtenskap.

Huvudregeln i förordningen är att domstolarna i det land där den avlidne hade hemvist vid sin död ska vara behöriga att handlägga arvsfrågor. Även domstolarna i det land vars lag har valts av den avlidne kan under vissa förutsättningar vara behöriga. Behörighetsfrågorna överlämnas inte till någon del åt nationell rätt.

Förordningens definition av domstol är vidsträckt och omfattar förutom alla rättsliga myndigheter även andra myndigheter och rättstillämpare som har behörighet i arvsfrågor och som utövar rättsliga funktioner eller agerar till följd av delegering av en rättslig myndighet.

Den lag som ska tillämpas på arvsfrågor ska som huvudregel vara lagen i det land där den avlidne hade hemvist vid sin död. Enligt förordningen kan en person också välja tillämplig lag. Valmöjligheten är begränsad till lagen i en stat där han eller hon är medborgare. Förordningens lagvalsregler har universell karaktär, dvs. den lag som anvisas som tillämplig lag ska användas oavsett om det är lagen i en EU-medlemsstat som är bunden av förordningen eller om det är lagen i en annan stat.

Den tillämpliga lagen ska enligt arvsförordningen styra arvet i dess helhet. Förutom materiella bestämmelser om arv, såsom fastställande av förmånstagarna och deras andelar samt överföring av de tillgångar som utgör kvarlåtenskapen, omfattas även förfarandefrågor, dvs. frågor om hur boutredning och arvsifte ska ske.

För att underlätta i de situationer där en domstol i en medlemsstat ska tillämpa en annan stats lag finns det i förordningen särskilda regler om utseende av och befogenheter för boutredningsmän. De reglerna innebär bl.a. att en boutredningsman i vissa fall ska kunna utses i den medlemsstat som är behörig att handlägga arvet (domstolslandet). I första hand ska den tillämpliga lagen styra utseende av boutredningsman och befogenheter för denne. Det finns dock, om domstolslandets lag kräver det, möjlighet att utse en utomstående boutredningsman som kan utöva ytterligare befogenheter i enlighet med lagen i domstolslandet, t.ex. för att skydda borgenärernas rättigheter.

Förordningen innehåller även bestämmelser om lagval i frågor om bl.a. giltigheten av och formkraven för förordnanden om kvarlåtenskap, t.ex. testamenten och arvsavtal. Utgångspunkten i fråga om den materiella giltigheten av testamenten är att den lag ska tillämpas som enligt förordningen skulle ha tillämpats på arv efter testatorn, om denne hade avlidit samma dag som testamentet upprättades.

Tillämpningen av en bestämmelse i den lag som pekas ut får vägras endast om en sådan tillämpning är uppenbart oförenlig med grunderna för domstolslandets rättsordning (*ordre public*).

Bestämmelserna i arvsförordningen om erkännande, verkställbarhet och verkställighet av domar och förlikningar inför domstol bygger på Bryssel I-förordningen¹ och underhållsförordningen². Bestämmelserna innebär bl.a. att en dom som har meddelats i en medlemsstat och som är verkställbar i den staten ska kunna verkställas i en annan medlemsstat sedan domen har förklarats verkställbar där i enlighet med ett i förordningen föreskrivet förfarande.

Arvsförordningen innehåller även bestämmelser om godkännande och verkställbarhet av officiella handlingar, t.ex. handlingar utfärdade av notarier. En officiell handling som har fastställts i en medlemsstat ska ha samma bevisvärde i en annan medlemsstat som den har i ursprungsmedlemsstaten eller ett bevisvärde som är så jämförbart som möjligt, under förutsättning att detta inte uppenbarligen strider mot grunderna för rättsordningen (*ordre public*) i den berörda medlemsstaten.

Genom förordningen inrättas slutligen ett europeiskt arvsintyg. Med intyget ska t.ex. arvingar och boutredningsmän kunna styrka sin behörighet att ta hand om den avlidnes tillgångar. Det ska inte vara obligatoriskt att använda intyget.

Den nordiska arvskonventionen

Den nordiska expertgruppen för familjerättsfrågor, där samtliga nordiska länder är representerade, har haft i uppgift att modernisera bestämmelserna i den nordiska arvskonventionen. Under arbetets gång konstaterades att arvsförordningen innebär att internationella arvsfrågor numera, för Sveriges och Finlands del, faller inom EU:s exklusiva kompetens. En fortsatt tillämp-

¹ Rådets förordning (EG) nr 44/2001 av den 22 december 2000 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område.

² Rådets förordning (EG) nr 4/2009 av den 18 december 2008 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet.

ning av en nordisk reglering kräver därför, för dessa länder, att arvsförordningen innehåller ett undantag för detta. Sverige och Finland begärde under förhandlingarna ett undantag för att få tillämpa den nordiska arvskonventionen i en reviderad lydelse. Resultatet blev att förordningen innehåller ett sådant undantag. Undantaget är begränsat på så sätt att arvskonventionen, för Sveriges och Finlands del, endast får tillämpas i den utsträckning som konventionen innehåller regler om förvaltningen av dödsboet, medverkan av myndigheter i de fördragsslutande staterna samt enklare och snabbare förfaranden för erkännande och verkställighet av domar i samband med arv. När det stod klart vad arvsförordningen skulle få för konsekvenser för tillämpningen av konventionen anpassade expertgruppen sitt arbete efter det. Regeringen beslutade den 26 april 2012 att överenskommelsen skulle undertecknas, med förbehåll för ratifikation. Överenskommelsen undertecknades av samtliga nordiska länder den 1 juni 2012.

Ändringsöverenskommelsen innebär att de delar av konventionen som Sverige och Finland får tillämpa i allt väsentligt behållits oförändrade. Det gäller förfarandebestämmelserna om förvaltning av dödsbo och medverkan av myndigheter. Det gäller också bestämmelserna om erkännande och verkställighet, som bl.a. innebär att det inte behövs något exekvaturförfarande för att nordiska arvsavgöranden ska kunna verkställas. I de delar som Sverige och Finland inte får tillämpa arvskonventionen innebär ändringsöverenskommelsen bl.a. att konventionens bestämmelser anpassats så att de i allt väsentligt motsvarar bestämmelserna i arvsförordningen. Det gäller främst konventionens grundläggande lagvalsregler som nu innehåller en möjlighet för arvlåtaren att välja lagen i den stat där han eller hon är medborgare.

Utredningsuppdraget

Nya internationella instrument om arv gör att det finns behov av en utredning

Arvsförordningen börjar tillämpas fullt ut den 17 augusti 2015. Förordningen är till alla delar bindande och direkt tillämplig i Sverige och i övriga berörda medlemsstater i EU. Det finns ett behov av att utreda vilka kompletterande bestämmelser som förordningen kräver eller som annars behövs.

Överenskommelsen om ändring i den nordiska arvskonventionen föregicks av ett intensivt arbete av den nordiska expertgruppen. Överenskommelsen undertecknades den 1 juni 2012. För tillträde till överenskommelsen krävs godkännande av riksdagen. Det finns behov av att överväga om Sverige ska tillträda överenskommelsen och undersöka vilka författningsändringar som aktualiseras med anledning av ett framtida tillträde till överenskommelsen.

De nya internationella instrumenten har så starka beröringspunkter att följderna av att de blir gällande i Sverige bör utredas i ett sammanhang.

Det bör utses en särskild utredare, som ges följande uppdrag.

Arvsförordningens tillämpning i Sverige

Utredaren ska analysera förordningen, varvid likheter och skillnader i förhållande till framför allt Bryssel I-förordningen och underhållsförordningen ska belysas. Det ska ingå i analysen att bl.a. jämföra arvsförordningens tillämpningsområde med tillämpningsområdet för de svenska internationellt privaträttsliga reglerna om arv.

Utredaren ska undersöka vilka kompletterande författningsbestämmelser som behövs med anledning av förordningen och föreslå sådana.

I arbetet ingår att bedöma vilka myndigheter och rättstillsämpare i Sverige som bör likställas med domstol i förordningens mening. Utredaren får, om det anses nödvändigt för att få ett så stort praktiskt genomslag som möjligt för förordningen, föreslå att ett nytt institut införs, t.ex. genom att uppgifterna för

en boutredningsman och en skiftesman slås ihop. Om ett nytt institut föreslås, bör det övervägas om detta ska gälla generellt i Sverige eller enbart i internationella situationer.

Utredaren ska vidare undersöka vad det får för konsekvenser att den lag som anvisas enligt artiklarna 21–23 i arvsförordningen (arvsstatutet), till skillnad från vad som nu gäller i Sverige, även ska reglera förfarandefrågor. Frågor om boutredning och arvskifte kommer alltså i vissa fall att kunna regleras av främmande rätt även när arvlåtaren hade hemvist i Sverige. I denna del fordras inledningsvis en analys av vilka frågor av förfarandekaraktär som omfattas av förordningens arvsstatut. Utredaren ska klargöra gränsdragningen gentemot sådana rent processuella frågor som ligger utanför arvsstatutets räckvidd och som i stället kommer att regleras av lagen i det land som är behörigt att handlägga arvsärendet. Analysen ska innefatta en bedömning av på vilket sätt svenska institut kan omhänderta sådana uppgifter som enligt främmande rättsordningar kan tillkomma en för svenska förhållanden okänd aktör, t.ex. en notarie. Utredaren bör i detta sammanhang beakta den internationellt privaträttsliga principen om anpassning. Enligt denna princip är det ett erkänt faktum att rättstillämpare i det land där behörighet finns kan behöva göra ingrepp i den lag som är tillämplig i ärendet, om det krävs för att möjliggöra en anpassning till supplerande bestämmelser i den egna rättsordningen. Analysen ska även innefatta en bedömning av vilken betydelse förordningen får när det gäller krav på ingivande av bouppteckning.

I ljuset av det sagda ska utredaren också analysera det av bl.a. Sverige särskilt framförhandlade undantaget om utseende av och befogenheter för boutredningsmän i vissa situationer och beskriva hur det kan komma att tillämpas i Sverige. Om det visar sig att de nationella bestämmelserna i IDL och ärvdabalken om dödsboförvaltning inte är tillräckliga för att möjliggöra en lämplig och fullgod tillämpning av undantaget, får utredaren föreslå kompletterande regler. I uppdraget ingår dock inte att göra några genomgripande förändringar av ärvdabalkens förfaranderegler och inte heller att ändra de materiella reglerna om arv.

I uppdraget ingår också att analysera innebörden av bestämmelserna om erkännande och verkställighet av domar samt godkännande och verkställighet av officiella handlingar och uppmärksamma skillnaderna mot nuvarande svenska regler. I detta sammanhang ska innebörden av att en officiell handling har bevisverkan i en annan medlemsstat belysas.

I samband med analysen av det europeiska arvsintyget ska frågor om intygets rättsverkningar och om hantering av personuppgifter särskilt uppmärksammas. Även det faktum att i särskild ordning bestyrkta kopior enbart ska lämnas ut till personer som har ett legitimt intresse ska uppmärksammas. I uppdraget ingår också att ge förslag på vilken myndighet som lämpligen bör vara behörig att utfärda arvsintyget. Utredaren ska redovisa den kompetens och de resurser som behövs för att myndigheten ska kunna utfärda arvsintyg och i övrigt utföra de uppgifter som ligger på myndigheten enligt förordningen.

Utredaren ska vidare överväga om de kompletterande bestämmelser som kan behövas till arvsförordningen bör samlas i en särskild lag eller om de ska tas in i befintlig lagstiftning. Det kan i detta sammanhang noteras att arvsförordningen kommer att ersätta flera av bestämmelserna i IDL. I uppdraget ingår att analysera vilka delar av IDL som kan fortsätta att tillämpas och om dessa kvarvarande delar behöver ses över och moderniseras. Det bör särskilt uppmärksammas att IDL, till skillnad från arvsförordningen, innehåller bestämmelser om behörighet och tillämplig lag för förfarandet vid bodelning efter en makes död. Det bör även noteras att det i fråga om förhållandet till stater utanför EU bör finnas kvar bestämmelser om erkännande och verkställighet.

Tillträde till överenskommelsen om ändring i den nordiska arvskonventionen

Utredaren ska överväga om Sverige ska tillträda överenskommelsen om ändring i den nordiska arvskonventionen. Det ska här noteras dels att en utgångspunkt för förhandlingsarbetet, både i Norden och inom EU, har varit att den ändrade nordiska arvskonventionen ska ersätta den nuvarande konventionen i

internordiska arvsärenden, dels att Sverige har undertecknat ändringsöverenskommelsen.

I utredningsarbetet ingår till att börja med att analysera vad arvsförordningen har för inverkan på den nordiska regleringen. Detta gäller särskilt undantaget i arvsförordningen som innebär att de nordiska reglerna, för Sveriges och Finlands del, får tillämpas i vissa delar. Utredaren ska vidare analysera vad ändringarna i den nordiska arvskonventionen innebär. En utgångspunkt i arbetet bör vara den uppfattning som den nordiska expertgruppen hade vid utarbetandet av ändringsöverenskommelsen. Utredaren är dock fri att, utifrån ordalydelseerna i arvsförordningen och i ändringsöverenskommelsen, dra egna slutsatser om innebörden.

Utredaren ska lämna förslag till de författningsändringar som behövs för att införliva överenskommelsen med svensk lag. Med hänsyn främst till att arvsförordningen kommer att ersätta stora delar av den nordiska regleringen på området ska utredaren överväga om de återstående bestämmelserna bör samlas i en lag och, om så anses vara fallet, lämna förslag på en sådan samlad och moderniserad lagstiftning.

Övriga frågor

Utredaren ska så långt det är möjligt välja lösningar som är förenliga med befintliga svenska regelverk och rutiner för hantering av arvsfrågor.

Utredaren ska i sitt arbete beskriva förhållandet mellan de olika internationellt privat- och processrättsliga regler som tillämpas inom de områden som behandlas i arvsförordningen och den nordiska arvskonventionen.

Om utredaren under arbetets gång finner att det finns behov av att ta upp någon anknytande internationellt familjerättslig fråga, står det utredaren fritt att göra det.

Arbetets bedrivande och redovisning av uppdraget

Utredaren ska lägga fram de förslag till författningsändringar och andra åtgärder som det finns anledning till.

Utredaren ska följa övriga nordiska länders arbete med den nordiska arvskonventionen och Finlands arbete med arvsförordningen. Vikt ska fästas vid intresset av nordisk rättslikhet.

Utredaren ska, särskilt när det gäller exekvaturförfarandet, beakta kommande lagstiftningsarbete med anledning av översynen av Bryssel I-förordningen.

Om utredarens förslag påverkar kostnaderna för staten, ska en beräkning av kostnaderna redovisas. Finansiering för kostnadsökningar ska föreslås.

Uppdraget ska redovisas senast den 30 april 2014.

(Justitiedepartementet)